

Punkte	
Eksamihinne	
Aastahinne	
Teema nr	

PÕHIKOOLI LÕPUEKSAM

ÜHISKONNAÕPETUS

10. JUUNI 2015

SA INNOVE

Õpilase ees- ja perekonnanimi: _____

Isikukood: | | | | | | | | | | | | | | | |

Kool: _____

Maakond/linn: _____

MEELESPEA

1. Mõtle rahulikult, aega on 2 tundi ja 30 minutit.
2. Eksamitöö küsimustele vastamise järjekord vali ise.
3. Enne vastamist loe tähelepanelikult tööjuhendeid.
4. Vastamisel on lubatud kasutada põhiseadust.
5. Kirjuta eksamitöö sinise või musta tindi või pastaga. Harilikku pliiatsit kasutada ei ole lubatud.
6. Kirjuta vastused loetavalt ja üheselt mõistetavalt selleks ettenähtud kohtadele.
7. Paranduste tegemisel tõmba vale vastus maha ja kirjuta õige asemele.
8. Vastust üle kirjutada ega korrektuuripliiatsit või -linti kasutada ei ole lubatud.

I. ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED (15 p)

1. Ühiskonna struktuur. (7 p)

1.1. Märgi tabelisse ühiskonna sektori nimetus. 3 p

	Riigi- ja oma- valitsusasutused, avalik-õiguslikud institutsioonid	Eraettevõtted	Kodaniku- organisatsioonid ja -ühendused
Sektori nimetus (küsimus 1.1)	1. ehk _____	2. ehk _____	3. ehk _____
	sektor	sektor	sektor
Näidete numbrid (küsimus 1.2)			

1.2. Kirjuta näite (asutuse, ettevõtte, organisatsiooni ja ühenduse) ees antud number tabelisse vastava sektori lahtrisse. (8 õiget 4 p, 6–7 õiget 3 p, 4–5 õiget 2 p, 2–3 õiget 1 p)

1 – AS Kalev	5 – Tartu Ülikool
2 – Cargobus OÜ	6 – Örne tänav 13 korteriühistu
3 – Eesti Euroopa Liikumine	7 – Politsei- ja Piirivalveamet
4 – Eesti Kaitsejõudude Peastaap	8 – MTÜ Minister

2. Intellektuaalomand. (3 p)

2.1. Vasta küsimustele allika ja oma teadmiste põhjal. 3 p

Intellektuaalomand on seotud inimhõimuse poolt looduga. Intellektuaalomand on jaotatud ühelt poolt autoriõiguseks ja autoriõigusega kaasnevateks õigusteks ning teiselt poolt tööstusomandiks. Autoriõigus tekib kirjandus-, kunsti- ja teadusteostele. Autoriõiguse sisu moodustavad isiklikud ja varalised õigused. Autoriõigus kaitseb originaalseid teoseid. Autoriõigusega kaasnevad õigused kaitsevad esitlusi, esmasalvestusi ja teoste raadio- ja televisiooniedastusi.

http://www.hkhk.edu.ee/autorioigus/mis_on_autoriius_ja_mida_autoriius_kaitseb.html (21.10.2014)

1) Mis on intellektuaalomand?

2) Selgita, mida tähendab autoriõigus.

3) Too üks näide autoriõiguste rikkumisest teiste loomingu kasutamisel.

Täidab
hindaja

$3p$	1

$4p$	2

SA INNOVE

POÕHIKOOLI LÕPUEKSAM ÜHISKONNAÕPETUS 2015

TEEMA: _____

V. ARVAMUSLUGU (6 p)

Vali kolmest teemast üks ja kirjuta arvamuslugu. Vastamisel kasuta ära kõik märksõnad, ava nende sisu ja lisa asjakohaseid näiteid. Arvamuslugu peab moodustama seotud terviku. Märksõnade kasutamise järjekord vali ise.

1. Mina keskkonna hoidjana

Märksõnad: ökoloogiline jälg, keskkonnasõbralik käitumine, vastutustundlikkus, kodanikuaktiivsus, jätkusuutlik areng

2. Turvaline kool läbi minu silmade

Märksõnad: järelevalve, kasvatus, koolidemokraatia, hoolivus, märkamine

3. Minu edukus tööturul sõltub minust endast

Märksõnad: haridus, oskused, tööharjumused, koostöövalmidus, elukestev õpe

Hindamine
1 p – tekst on tervik
1 p – toodud vähemalt 1 näide
1 p – kasutatud 2 märksõna; 2 p – 3 märksõna; 3 p – 4 märksõna; 4 p – 5 märksõna

Hindajale:
Tekst on seotud tervik (1 p) Kasutatud on vähemalt ühte näidet (1 p) Märksõnade kasutamine õiges kontekstis (4 p)

MÄRKMED:

Täidab
hindaja

1 p 48

1 p 49

4 p 50

SA INNOVE

3. Põhiseadus ja inimõigused. (5 p)

3.1. Otsusta, kas põhiseaduse paragrahvides toodud õigused kuuluvad põhiõiguste, poliitiliste õiguste, sotsiaalmajanduslike õiguste või kultuuriliste õiguste hulka. Märgi tabelisse vastava paragrahvi number. (8 õiget 4 p, 6–7 õiget 3 p, 4–5 õiget 2 p, 2–3 õiget 1 p)

\$45	\$49	\$29	\$16	\$47	\$37	\$28	\$20
Põhiõigused	Poliitilised õigused	Sotsiaal-majanduslikud õigused	Kultuurilised õigused				

3.2. Kellel on õigus pöörduda Eestis kohtusse inimõiguste rikkumise korral? 1 p

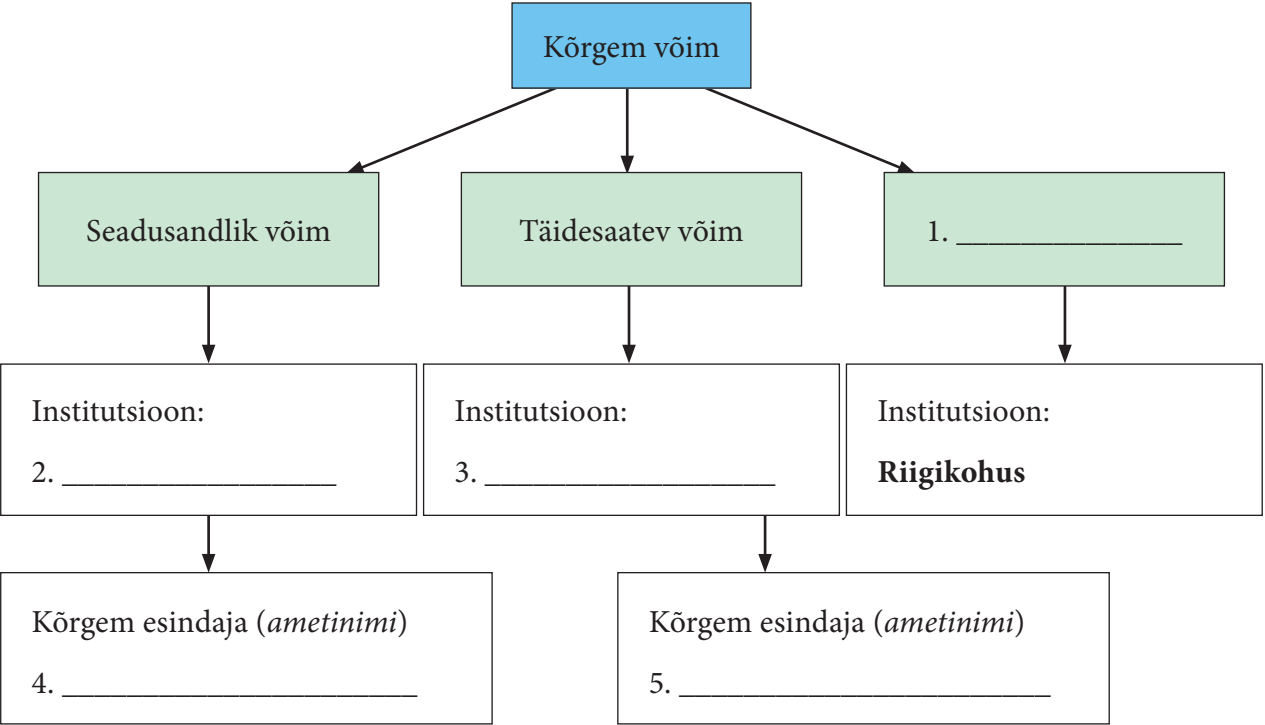
II. RIIK JA VALITSEMINE (26 p)

1. Töö põhiseadusega. (8 p)

1.1. Kuidas teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu kõrgeimat riigivõimu? 2 p

1) _____
2) _____

1.2. Täienda võimude lahususe skeemi. 5 p

1.3. Kes on Eestis kõrgeima riigivõimu kandja? 1 p

Täidab
hindaja

4 p 6

1 p 7

2 p 8

5 p 9

1 p 10

2. Riigikogu. (4 p)

2.1. Mis aastal toimusid viimased Riigikogu valimised? 1 p

_____

2.2. Mis erakonnad kuuluvad praegu Riigikogu koalitsiooni? 2 p

_____

2.3. Millise häälteenamusega annab Riigikogu peaministrikandidaadile volitused valitsuse moodustamiseks? Kirjuta sobiva vastuse ette pluss (+). 1 p

- ☐ Koosseisu häälteenamusega.
- ☐ Poolthäälteenamusega.
- ☐ Kahekolmandikulise häälteenamusega.

3. Valimisiga. (4 p)

3.1. Kui vana peab olema isik, et ta saaks kandideerida Riigikogusse ja kohaliku omavalitsuse volikogusse? 2 p

- 1) Riigikogusse saab kandideerida _____-aastane isik.
- 2) Kohaliku omavalitsuse volikogusse saab kandideerida _____-aastane isik.

3.2. Miks peaks kohaliku omavalitsuse valimistel andma valimisõiguse vähemalt 16-aastastele isikutele? Esita üks pooltargument. 1 p

_____

_____

3.3. Millisele valimisea langetamise vastasele argumendile viitab karikaturist? 1 p

_____

_____

_____

Urmas Nemvalts, Postimees

Täidab
hindaja

1 p

2 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1.2. Mis on tööturg? 1 p

1.3. Millises vanuses inimesi loetakse tööturul noorteks? 1 p

1.4. Selgita, mida tähendab mõiste „hõivatud noor”. 1 p

1.5. Miks on Eesti noorte tööpuudus riigi üldisest tööpuudusest kõrgem? Esita üks põhjus. 1 p

1.6. Põhjenda, miks on noorte karjäärinõustamine oluline. 1 p

2. Palk. (6 p)

2.1. Vasta küsimustele. 5 p

Töötaja töötasu oli 2015. a veebruaris 1000 eurot. Tema pangaarvele laekus aga 802 eurot.

- 1) 1000 eurot on töötaja _____palk.
- 2) 802 eurot on töötaja _____palk.

Kättesaadud palk on väiksem, sest sellest arvestati maha maksud/maksed.

3) Millised maksud/maksed arvestatakse töötasust maha?

kohustuslik pensionikindlustusmakse, sotsiaalmaks, üksikisiku tulumaks, töötuskindlustusmakse, käibemaks, aktsiis, liikluskindlustusmakse

- a) _____
- b) _____
- c) _____

2.2. Mis on ümbrikupalk? 1 p

_____

_____

Täidab
hindaja

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

PÕHIKOOLI LÕPUEKSAM ÜHISKONNAÕPETUS 2015

SA INNOVE

2.2. Nimeta üks probleem, mille võib piirkonnas kaasa tuua koolide sulgemine õpilaste arvu vähenemise tõttu. 1 p

Täidab
hindaja

1 p	35

IV. MAJANDUS (15 p)

1. Töö tekstiga. Vasta küsimustele oma teadmiste ja teksti põhjal. (9 p)

Noored tööturul
17.03.2014

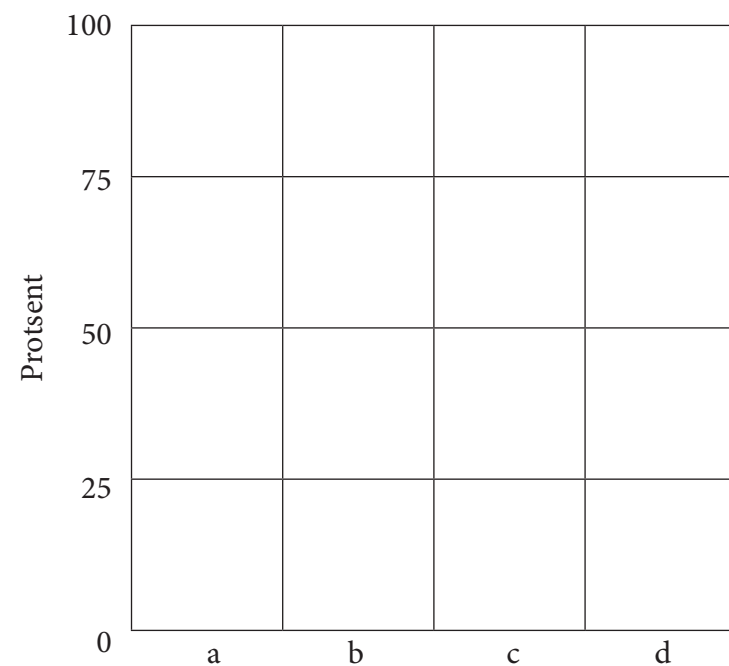
Noorte tööpuudus (18,7%) on võrreldes üldise tööpuudusega (8,6%) tõesti problemaatiline ning noorte osalemist tööturul tuleb erinevate meetmetega kindlasti tõsta.

Võrreldes teiste EL riikidega oli Eesti noorte olukord tööturul jõudsalt paranenud. Eesti noorte töötuse määr (18,7%) on madalam kui EL keskmine (23,5%) 2013. aastal: noori (15–24-aastased) kokku 156 200, nendest 95 200 (61%) töøjõuturul mitteaktiivsed, hõivatuid noori oli 49 600 ehk 32% kõikidest noortest, töötuid 11 400 ehk 7% kõikidest noortest.

http://www.kultuurikoda.eu/sites/default/files/cmtls-attachments/som_statistika_noored_tooturul.pdf

1.1. Koosta tulpdiagramm, millel kujutad 15–24-aastaste Eesti noorte hõivatust tööturul. 4 p

Iga õigesti joonistatud ja allkirjastatud tulp annab punkti.

a) 15–24-aastased noored   b) _____

c) _____ d) _____

4p 36

4. Karistusõigus. (6 p)

Täidab
hindaja

4.1. Töö allikaga. 6 p

Väljavõtte karistusseadustikust

§ 33. Süüvõime

Isik on süüvõimeline, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt neljateistaastane.

§ 44. *Rahaline karistus*

Kohus võib kuriteo eest mõista rahalise karistuse kolmkümmend kuni viissada päevamäära.

Rahalise karistuse päevamäära suuruse arvutab kohus süüdimõistetu keskmise päevasissetuleku alusel. /.../

Teo toimepanemise ajal nooremale kui kaheksateistaastasele isikule võib kohus mõista rahalise karistuse kolmkümmend kuni kakssada viiskümmend päevamäära. /.../

§ 45. *Vangistus*

Kohus võib kuriteo eest mõista kolmekümnepäevase kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistuse.

Kuriteo toimepanemise ajal nooremale kui kaheksateistaastasele isikule ei või mõista tähtajalist vangistust üle kümne aasta ega eluaegset vangistust.

Riigi Teataja, www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv

1) Kas alaealist võib süüteo (väär- või kuriteo) eest vastutusele võtta? Selgita.

Jah	

Ei

Selgitus: _____

p 18

2) Täida allika põhjal tabel.

Karistamine		
	täisealine	alaealine
maksimaalne rahaline karistus päevamäärades		
vangistuse maksimaalne kestus		

p

p 20

3) Miks on sinu arvates täisealise ja alaealise karistumäärad erinevad? Põhjenda.

p 21

5. Rahvusvahelised organisatsioonid. (4 p)

5.1. Märgi iga lipu alla organisatsiooni täisnimi või lühend. 3 p

1) _____ 2) _____ 3) _____

_____

_____

5.2. Vali üks rahvusvaheline organisatsioon ja põhjenda, miks on sellesse kuulumine Eestile oluline. 1 p

Organisatsioon: _____

Põhjendus: _____

_____

III. KODANIKUÜHISKOND (13 p)

1. Kodanikuosalus. (7 p)

1.1. Kirjuta selgitusele vastav mõiste. 2 p

- 1) kindla struktuuri, liikmeskonna ja ideoloogiaga organisatsioon, mis osaleb valimistel ja taotleb selle kaudu pääsu võimule – _____
- 2) kodanike algatusel loodud mittepoliitiline ühendus ühiskonnaelu edendamiseks – _____

1.2. Mis tegevused on seotud kodanikuühiskonna toimimisega? Kirjuta sobiva tegevuse järele pluss (+) ja sobimatu järele miinus (-).
(Kõik õiged 2 p, 2–4 õiget 1 p)

Tegevus	+/-
Õpilasmavalitsuse töös osalemine.	
Aktsiaseltsi Naeris tegevus.	
Kohustuslik ajateenistus Kaitseväes.	
Kaitseliidu tegevuses kaasalöömine.	
Mittetulundusühingu Pagulasabi tegevus.	

Täidab
hindaja

3 p

1 p

1 p

1 p

2 p

1.3. Põhjenda ühe näite abil, miks on kodanike osalemine Kaitseliidu töös Eesti Vabariigile oluline. 1 p

_____

_____

1.4. Põhjenda ühe näite abil, et vabatahtlikuna tegutsemine on kasulik ka inimesele endale. 1 p

_____

_____

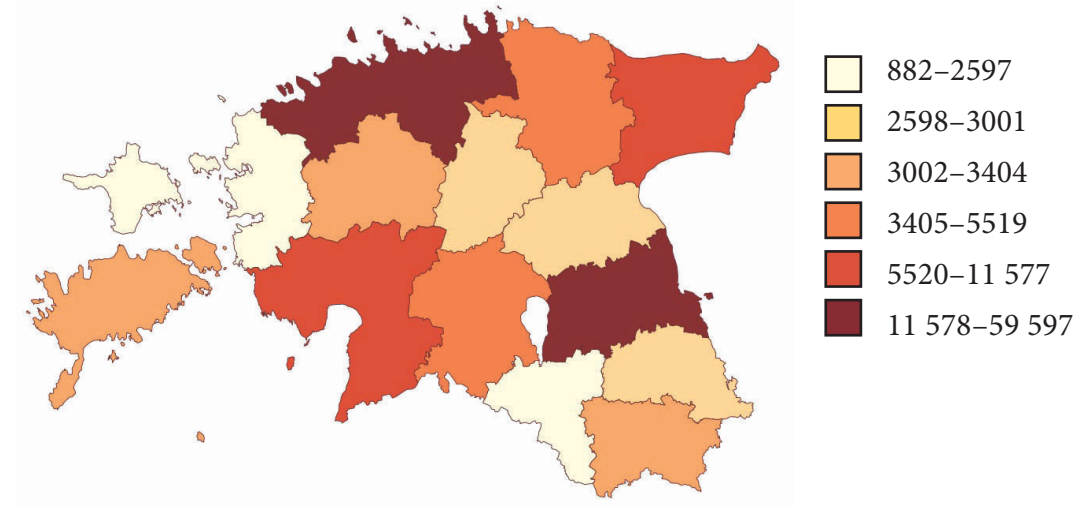
1.5. Miks on riigikaitse õpetamine koolinoortele vajalik? 1 p

_____

_____

2. Õpilaste arv maakondades. Maakondade kaardi tundmine. (6 p)

Vähemalt 15-aastaste koolis õppijate arv maakonniti 2011. a rahvaloenduse andmetel.

Statistikaamet, 18.01.2015

2.1. Vasta kaardi põhjal küsimustele. 5 p

- 1) Nimeta kaks maakonda, kus õpilaste arv on kõige suurem.
a) _____ maakond
b) _____ maakond
- 2) Nimeta kaks maakonda, kus õpilaste arv on kõige väiksem.
a) _____ maakond
b) _____ maakond
- 3) Leia kaardilt üks maakond, kus õpilaste arv jääb vahemikku 5520–11 577.
_____ maakond

Täidab
hindaja

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p

1 p